

2. När tiderna förändras. Genetikern Arne Müntzings kunskapsanspråk om människoraser 1942–1977

Martin Ericsson

Inledning

Rasföreställningar kan produceras inom många olika fält. Vetenskapen är bara ett av dem, men ett fält som från och med andra halvan av 1800-talet växte stadigt i betydelse vad gäller just skapandet av föreställningar om ras. Runtom i Europa och Nordamerika började vetenskapsutövare då att utarbeta systematiska teorier och metoder för att klassificera mänskligheten i olika huvud- och underraser. Längre baserades dessa kategoriseringar på så kallade antropometriska och kranilogiska mått, där bland annat längd, form och färg på kroppar, extremiteter, kranier och ögon registrerades, och efter första världskriget började många rasforskare också att intressera sig för blodgruppsundersökningar (Manias 2013; McMahon 2016).

Även Sverige var en del av denna kunskapsproduktion. "Kunskap" betyder här att rasvetenskapen gjorde anspråk på att producera kunskap om mänskligheten, inte att rasvetenskapens påståenden skulle innebära någon "sann" kunskap. Det svenska bidraget till kunskapsproduktion om ras är väl känt för oss idag tack vare en rad studier, dels av hur anatomer och arkeologer gjorde rasklassificeringar av förhistoriska såväl som moderna befolkningsgrupper, dels av det statliga institut för rasbiologi som instiftades 1921 och som särskilt under 1920-talet men även senare genomförde omfattande rasvetenskapliga forskningsprojekt (Broberg 1995; Hagerman 2015; Kjellman 2013, 2014; Ljungström 2004; Uddenberg 2019).

Men på åtminstone två områden saknas grundläggande studier. För det första vet vi mycket lite om vad som hände med de svenska vetenskapliga kunskapsanspråken om människoraser efter andra världskriget. För det andra vet vi alltför lite om vad som hände när vetenskapliga kunskapsanspråk mötte världen utanför akademins elfenbenstorn. Forskare skriver när allt

kommer omkring inte endast svårtillgängliga artiklar i specialtidskrifter och akademiska skriftserier och antologier. Många av dem håller också föreläsningar och ger intervjuer, författar populärvetenskapliga böcker och utarbetar läromedel. Deras böcker och påståenden recenseras, diskuteras och kritiseras därmed och används sedan i en bredare offentlighet.

De kunskapsanspråk som forskarna för fram är med andra ord inte isolerade utan sprids och cirkulerar, och när de rör sig mellan olika områden kan deras innehåll ändra gestalt (Secord 2004, s. 660–662). Ibland, men långt ifrån alltid, kan kunskapsanspråken uppmärksammas på ett sätt som gör ordentliga avtryck i politiken och i den offentliga debatten. Då kan vi till och med tala om en "samhällelig" kunskaps-cirkulation (Östling & Larsson Heidenblad 2017, s. 280).

Kort sagt: framväxten av de svenska rasföreställningarnas institutionella *vetenskapshistoria* är vid det här laget relativt välkänd, men särskilt när det gäller decennierna efter andra världskriget behöver vi även analysera rasvetenskapens bredare *kunskapshistoriska* samhällsroll (Burke 2016; Daston 2017). Anledningen till att perioden efter 1945 är så viktig att belysa är att det gärna påstås att rasvetenskapen i Sverige bleknade bort efter kriget, bland annat som ett resultat av avslöjandet av Förintelsens fasor.

Flera internationella studier visar på en mer komplex bild. Den generella utvecklingen i det efterkrigstida Västeuropa verkar snarare ha varit att rasvetenskapliga kunskapsanspråk som tydligt anknöt till nazismens rasläror utsattes för inomvetenskaplig kritik redan under 1930-talet, för att sedan marginaliseras efter 1945. Däremot övergavs inte rastänkandet eller rasbegreppet som sådant inom det västerländska forskarsamhället i stort, även om det började minska i användning under den omedelbara efterkrigstiden. Långt fram på 1960-talet kunde genetiker och antropologer dela in mänskligheten i raskategorier. Bland dessa forskare fanns det både sådana som under 1930-talet hade lockats av nazismen och andra högerextrema rörelser och personer som tidigt och tydligt hade tagit ställning mot nazismen och aktivt motarbetat antisemitismen (Baum 2006, s. 181–187, 203–207; Björkman 2019; Ericsson 2020a, 2021; Jackson & Weidman 2006, s. 167–173, 213–215; Schaffer 2008, s. 165–171).

I det här kapitlet finns det givetvis inte utrymme att på djupet undersöka hur vetenskapliga kunskapsanspråk om ras spreds och cirkulerade i den svenska offentligheten i stort efter andra världskriget och under kalla kriget. Jag har därför valt att presentera en mindre undersökning, som visar att det knappast går att tala om krigsslutet som en skarp skiljelinje och vattendelare vad gäller just frågan om hur vetenskapligt grundade kunskapsanspråk om ras har sett ut och diskuterats i Sverige. Närhistorien har varit mer komplex än så, vilket snart kommer att framgå.

Kunskapsaktören Arne Müntzing

Jag har valt att belysa en person som var verksam både inom och utom akademien och som under flera decennier försökte föra ut idéer om människoraser till en bredare allmänhet – genetikern Arne Müntzing (1903–1984). Min undersökning visar att kunskapsanspråk om ras, tvärtemot vad vi intuitivt kanske tänker oss, kunde vara intakta under flera årtionden men trots det ges olika meningar. Inte på grund av att kunskapsanspråken i sig ändrades, utan genom att den samhällskontext där de fördes fram ändrade gestalt.

Arne Müntzing vid skrivbordet, sent 1940-tal. Wikimedia commons.

Arne Müntzing är i det här sammanhanget inte intressant på grund av den kunskap han själv producerade. Müntzings egen forskning berörde

överhuvudtaget aldrig människor. Hans specialområde var sädesslaget råg, och Müntzing var en växtgenetiker med viss internationell ryktbarhet. Som rasvetenskaplig *kunskapsproducent* är Müntzing därför tämligen betydelselös. Ändå kan Müntzing undersökas som en *kunskapsaktör* (Östling 2020, s. 106) som spred vetenskapligt grundade kunskapsanspråk om människoraser i flera sammanhang, som läroböcker, populärvetenskapliga skrifter och offentliga föredrag. Kunskapsaktören Müntzing deltog i offentligheten från 1940-talets början och ända fram till 1970-talets slut, och han gjorde det med den auktoritet som på den tiden tillkom en professor vid Lunds universitet.

Det var nämligen i Lund Müntzing hade sin bas. Det var där han skrev sin avhandling om växtsläktet *galeopsis* 1930, det var där han blev professor vid genetiska institutionen 1938, och det var där han ägnade stor kraft åt att föra genetikämnet bort från dess traditionella koppling till växtförädling för att i stället bli ett mer teoretiskt ämne som behandlade arvsmekanismer i allmänhet (Tunlid 2004, s. 199–215). Men det är inte denna vetenskapliga gärning som står i fokus här, utan Müntzings ansträngningar för att sprida kunskap om mänskliga ärftlighetsförhållanden utanför genetikinstitutionens väggar.

Den metod jag använder för att undersöka Müntzings verksamhet som kunskapsaktör är dels biografisk, dels textbaserad, det vill säga jag följer hans bana från krigsåren och framåt och gör nedslag i flera av Müntzings böcker och artiklar.

Antinazistiskt ställningstagande: Tidsspegel 1942

För att förstå de kunskapsanspråk som Müntzing kom att sprida efter andra världskriget slut måste vi starta mitt under kriget, då den unge professorn för första gången tog offentlig ställning till frågan om vad raser egentligen var och vilken roll som kunskap om raser borde spela i politiken.

Det var långt ifrån självklart vilken position en svensk akademiker skulle inta i de frågorna. Det saknades inte svenska forskare som uttryckte uppskattning för nazismens rasläror och antisemitism. Antalet som tog tydlig offentlig ställning mot nazismen var aldrig stort, men bland dem som gjorde det fanns faktiskt medlemmar av den svenska rasvetenskapens och genetikens eliter.

Redan 1933 överfölls Gunnar Dahlberg, som ett par år senare blev chef för Rasbiologiska institutet, av nazister efter att han under en föreläsning kritiserat nazismens tro på en överlägsen så kallad nordisk ras (Ericsson 2019). Dahlberg fortsatte sedan att konsekvent motarbeta nazismen och agerade också för att Sverige borde ta emot fler judiska flyktingar (Ericsson 2020b).

1942 sällade sig Müntzing till dessa akademiska antinazister. Trots att det ännu inte alls var givet att Nazityskland skulle förlora kriget, samlades tio lundaprofessorer och gav gemensamt ut boken *Tidsspegel*. Den innehöll antinazistiska texter som i första hand motsatte sig nazismens diktatursträvanden och våldsanvändning (Oredsson 1996, s. 152–157). Müntzing försökte i sitt bidrag, som hade titeln "Ras och rasblandning", skjuta nazismens kunskapsanspråk om människoraser i sank.

Det innebar inte att han förnekade att rasbegreppet ägde vetenskaplig relevans. Man var tvungen, ansåg Müntzing, att ha något slags begrepp för att beskriva den genetiska variationen inom mänskligheten, och då var rasbegreppet det enklaste alternativet. Inte heller förnekade han den rasindelning av Europas befolkning som dominerat rasforskningen under första halvan av 1900-talet, och han delade inte Dahlbergs uppfattning att det var lönlöst att tala om en "nordisk" ras. Tvärtom hävdade Müntzing att européerna bestod av "rastyper" som exempelvis den "nordiska", "alpina", "dinariska" och "mediterrana". Även judarna beskrevs som en ras, om än med stora genetiska variationer. Müntzings rasuppdelning stannade för övrigt inte vid fysiska egenskaper. Det var både möjligt och troligt, hävdade han, att det fanns psykiska rasskillnader på statistisk nivå. Inte minst judarna sades vara i genomsnitt mer intelligenta än andra raser – en gammal antisemitisk stereotyp som Müntzing vidareförmedlade, dock utan att skriva något negativt eller kritiskt om judar som grupp.

Det Müntzing vände sig emot var i första hand nazismens strävan att hetsa folk och raser mot varandra och att använda kunskapsanspråk om raser för att legitimera krig, diskriminering och förföljelser. Här var han hård i sitt avståndstagande. Själva tron på förekomsten av helt rena raser var i själva verket vidskeplig, och byggde på en förmendelistisk uppfattning om rasegenskaper som en slags vätskor som kunde blandas och späs ut med varandra. Särskilt vanliga, underströk han, var sådana felaktiga antaganden

bland de grupper "där man nu mest högljutt tar till orda i rasfrågor" (Müntzing 1942, s. 147), en lätt maskerad pik mot nazismen. Därför var även nazisternas rädsla för rasblandning i allmänhet ogrundad. Åtminstone fanns det, hävdade Müntzing, ingen anledning att frukta blandning mellan "jämbördiga" raser, en formulering som dock antydde att alla raser kanske inte var helt jämbördiga. Framför allt förnekade Müntzing att olika raser (åtminstone inom Europa) kunde beskrivas som överlägsna och underlägsna. Bilden av den "nordiska herremänniskan" var en ren "fantasiskapelse", judar var på inget sätt mindervärdiga människor, och de "skarpa rasmotsättningar" som präglade Europa var "ur biologisk synpunkt" helt omotiverade (Müntzing 1942, s. 151, 154, 160–161).

Så kunde antinazistiska rasvetenskapliga kunskapsanspråk se ut under andra världskriget: människoraser fanns, rasskillnader omfattade fysiska såväl som mentala egenskaper, och rasblandning kunde vara gott eller riskabelt beroende på vilka raser som blandades. Men nazismens våldsamma rasläror saknade vetenskaplig grund, krig och förföljelser kunde inte motiveras med rasvetenskapliga argument, och åtminstone när det gällde Europas vita befolkning fanns det ingen anledning att tänka sig några rashierarkier.

Antologikapitlet från 1942 var första gången Müntzing förde fram dessa kunskapsanspråk i ett större sammanhang, men det var inte det sista. Efter krigsslutet skulle han, som jag nu ska visa, föra fram samma eller liknande kunskapsanspråk igen, men den här gången i en rad publikationer med potential att nå en större allmänhet än den förhållandevis lilla professorsboken från 1942.

Den svenska genetikundervisningens standardverk

Det viktigaste medlet i det sammanhanget var den lärobok som Müntzing utarbetade i början av 1950-talet. Boken gavs ut för första gången 1953 och fick titeln *Ärftlighetsforskning: En översikt av metoder och huvudresultat*, och den har beskrivits som ett standardverk inom den svenska genetiken (Tunlid 2004, s. 282). Den kom ut i hela fem reviderade upplagor fram till 1977 och användes framför allt som grundlärobok i universitetsutbildningar, men riktade sig också till en bredare intresserad allmänhet. Boken har därför ett stort kunskapshistoriskt värde. De kunskapsanspråk som fördes fram i *Ärftlighetsforskning* nådde inte bara en initierad grupp av forskare utan en

betydligt större läsekrets. Den är också ett utmärkt studieobjekt om man vill undersöka hur kunskapsanspråk cirkulerar, inte minst eftersom kunskapsanspråk kan revideras och förändras mellan olika upplagor av böcker (Jordheim 2018, s. 250). Upplagorna gavs dessutom ut i olika samhällskontexter, då det tidiga 1950-talets Sverige inte var samma land som under det sena 1970-talet. Genom att studera hur de olika upplagorna diskuterades medialt, exempelvis genom tidningsrecensioner, går det att analysera hur kunskapsanspråken om ras bemöttes och hanterades i offentligheten (Larsson Heidenblad 2018, s. 73). Sågs de som anmärkningsvärda? Kritiserades de? Uppmärksammades de alls?

Ärftlighetsforskning hade i och för sig inte människoraser som huvudämne. Boken var en allmän introduktion till den moderna genetiken. Den lyfte upp allt från Mendels upptäckter under 1860-talet till den moderna kromosomforskningen, diskuterade inavel inom husdjursbestånd, beskrev celldelning, ärftliga sjukdomar och mycket annat. Men bland dess många kapitel fanns också ett med titeln "Människan inför ärftlighetslagarna". Där gick Müntzing in på vad den moderna vetenskapen, så som han framställde den, hade att säga om människoraser.

Det var inte alls några "nya" kunskapsanspråk som här fördes fram. En noggrann läsning visar nämligen att Müntzing helt enkelt återanvände den text han publicerat i *Tidsspegel* nio år tidigare. Något enstaka stycke omdisponerades och på vissa ställen förändrades enstaka ord. Müntzing skrev nu till exempel rakt ut att det var Nazityskland han syftade på när han kritiserade ovetenskapliga rasläror. I övrigt var texten en kopia av texten från 1942. Innehållsmässigt företrädde Müntzing alltså exakt samma syn på ras 1953 som han gjort under andra världskriget. Raser fanns. Mänskligheten kunde uppdelas i flera olika raser, och den europeiska befolkningen var en blandning av bland annat nordiska, dinariska, alpina och mediterrana raselement. Judar kunde också ses som en särskild ras. Rasskillnader omfattade fysiska och mentala egenskaper, och även om förföljelser och påståenden om överlägsna och underlägsna raser var felaktiga borde man vara försiktig med rasblandningar mellan alltför olikartade grupper. Korsningar kunde, skrev Müntzing, leda till positiva genetiska effekter "mellan de raser som är högtstående och kulturbärande", men inte nödvändigtvis mellan raser "som befinner sig på olika kulturnivå" (Müntzing 1953, s. 255).

Plansch över nordiska, "lapska", alpina, dinariska och mediterranea ras-typer i Europa, ur Ärftlighetsforskning 1953. Lunds universitetsbibliotek.

Läroboken var som synes inte fri från motsägelser. Å ena sidan kritiserades de förenklade och hatiska rasläror som nazismen byggde på. Å andra sidan förde Müntzing vidare antaganden om människoraser som delvis påminde om de vetenskapliga kunskapsanspråk som förekom under 1900-talets första decennier, och som i sin tur påverkade nazismen. Det intrycket förstärks genom lärobokens illustrationer. Müntzing publicerade nämligen en plansch med bilder på "europeiska rastyper". Dessa okommenterade fotografier påminner starkt om de som den äldre rasvetenskapen producerade under 1920- och 1930-talen, och hade lika gärna kunnat finnas med i någon av Rasbiologiska institutets skrifter under dess första år eller för den delen i skrifter från nazityska forskare som Eugen Fischer och Hans F K Günther (Kjellman 2013; Morris-Reich 2016, s. 74, 118–129). Det bör också observeras att de olika rastyperna inte placerats hur som helst. Den "nordiska" återfinns överst på planschen. Oavsett om det var intentionen eller inte reproducerades därmed en hierarki där den nordiska rasen stod överst.

Åtta år efter andra världskrigets slut hade Müntzing alltså publicerat en lärobok som bland annat slog fast att judar var en särskild ras, att den nordiska rasen existerade, att det fanns mentala rasskillnader och att vissa former av rasblandning kunde vara skadlig. 1942 hade dessa kunskapsanspråk fungerat som ett antinazistiskt ställningstagande, eftersom Müntzing drog helt andra slutsatser av dem än vad nazisterna gjorde. Men det tidiga 1950-talet var en annan tid, då andra kunskapsanspråk hade börjat föras fram, inte minst på internationell nivå. Till exempel inledde FN-organet Unesco vid samma tid som *Ärftlighetsforskning* gavs ut kampanjer där man motarbetade påståenden om att rasblandningar skulle vara olämpliga (Hazard Jr 2012, s. 35–58). Hur uppfattades Müntzings kunskapsanspråk i denna nya tid?

Det finns indikationer på att de inte förknippades vare sig med nazismen eller med konservativa och rasistiska ideologier i allmänhet. Den norske genetikern Otto Lous Mohr, som blev placerad i koncentrationslägret Grini av de nazistiska ockupanterna under den tyska ockupationen, gjorde åtminstone inga sådana kopplingar. Han prisade tvärtom *Ärftlighetsforskning*, och skrev i ett brev till Müntzing att "din behandling av de intrikate rasespörsmål er sund i våre dager", och noterade med glädje att Müntzing baserat texten på sitt kapitel i *Tidsspejel* från 1942: "noe av det beste jeg kjente om dette emne, i en så konsentrert fremstilling" (Brev från Mohr till Müntzing 30/10 1953,

mappen "Brev 1922–1984", *Arne Müntzings arkiv*, Lunds universitetsbibliotek).

Intrycket förstärks av de över lag mycket positiva recensioner *Ärftlighetsforskning* fick i den svenska dagspressen. Genom att använda de bibliografiska sökverktygen *Svensk tidningsindex* och *Svenska tidningsartiklar* har jag identifierat sammanlagt 17 recensioner, och de pekar alla i samma riktning som Mohrs brev – nämligen att Müntzings kunskapsanspråk om människoraser vid 1950-talets början inte sågs som kontroversiella. Boken hyllades enhälligt och fick en rad lovord som ett efterlängtat vetenskapligt läromedel. Den lilla kritik som några recensenter ändå riktade mot den rörde framför allt att texten ibland var lite för tung för att fungera också som populärvetenskapligt verk (*Vestmanlands Läns Tidning* 29/7 1953). Det faktum att boken innehöll kunskapsanspråk om människoraser kommenterades däremot i stort sett inte. Endast två recensenter lyfte överhuvudtaget upp frågan, och då på ett sätt som visar att de såg Müntzings kunskapsanspråk som progressiva och radikala. I *Kvällsposten* berömde journalisten Erik Bodman Müntzing för dennes "milt satiriska men i sak skarpt nedgörande kritik" av den nazistiska "myten om den nordiska herremänniskan" (*Kvällsposten* 12/6 1953). I *Morgon-Tidningen* beskrev recensenten Åke Nordin lärobokens uttalande om att rasblandning i många fall var något positivt, men lade samtidigt in en brasklapp: "Detta hävdar i varje fall professor Arne Müntzing" (*Morgon-Tidningen* 7/10 1953). Här gjordes alltså en markering av att Müntzings kunskapsanspråk om rasblandning kanske till och med kunde vara lite för radikala.

Sammantaget mötte Müntzings kunskapsanspråk om människoraser alltså inget motstånd när de cirkulerade i den mediala offentlighet som dagstidningarnas recensions- och kultursidor utgjorde. De fick å andra sidan inte heller någon större spridning, eftersom de flesta recensioner överhuvudtaget inte nämnde dem. Anledningen till recensionernas tystnad är givetvis svår att uttala sig om. En rimlig slutsats är ändå att kunskapsanspråken vid 1950-talets början inte sågs som särskilt kontroversiella, och definitivt inte som något som gav associationer till nazism, rasism och konservativa rörelser.

Senare upplagor av läroboken

*Ärftlighetsforskning*s status som standardverk ledde, som antytts, till att boken gavs ut i nya upplagor 1960, 1964, 1971 och 1977. Müntzing reviderade upplagorna kontinuerligt, och inte minst den expanderande DNA-forskningens resultat bakades in i texten. Genetiken genomgick en dramatisk utveckling som vetenskap från 1950-talets början till 1970-talets slut, vilket syns tydligt i de olika upplagorna. Skedde en liknande utveckling när det gäller kunskapsanspråken om människoraser? Som nämnts tidigare vet vi att rasbegreppet kunde användas i vetenskapliga sammanhang också under decennierna efter andra världskriget, och att det på allvar förlorade status först från och med slutet av 1960-talet (Jackson & Weidman 2006, s. 213–215). Man skulle därför kunna tänka sig att även de kunskapsanspråk som förekom i de olika upplagorna av *Ärftlighetsforskning* skulle förändras under perioden.

En detaljerad undersökning av upplagorna leder till en ganska komplex bild. Faktum är att i samtliga upplagor utgjordes stommen av texten om människoraser av det kapitel som Müntzing publicerade i *Tidsspegel* redan 1942. Den genetikstudent som i slutet av 1970-talet satte sig ner för att läsa den sista upplagan av *Ärftlighetsforskning* fick med andra ord fortfarande veta att ras var ett nödvändigt och meningsfullt vetenskapligt begrepp, att raskorsningar i värsta fall kunde ge upphov till individer med problematiska arvsanlag, och att Europas befolkning bland annat bestod av en "nordisk" rastyp, vilket illustrerades med samma plansch som i förstautgåvan från 1953 (Müntzing 1977, s. 466–466). 1942 hade dessa kunskapsanspråk, genom sin relativa försiktighet och genom att undvika varje form av försvar för diskriminering och förföljelser, inneburit en antinazistisk position – ja, ett i sitt historiska sammanhang antirasistiskt ställningstagande. I slutet av 1970-talet hade världen förändrats. Kampen mot apartheid i Sydafrika, mot rassegregationen i den amerikanska Södern och den pågående avkolonialiseringen höjde ribban för vad som kan räknas som en antirasistisk position i Sverige (Hübinette 2021b; Thörn 2006, s. 33–37, 131–140). Men det som förändrats var inte Müntzings kunskapsanspråk i sig, för de var i stort sett intakta. Det som förändrats var samhället som kunskapsanspråken spreds i.

Fullständigt intakta var kunskapsanspråken visserligen inte. I viss mån försökte Müntzing navigera i den vetenskapligt och politiskt förändrade samtiden. Det gällde till exempel frågan om rasforskningens metoder. Traditionellt skedde raskategoriseringar med hjälp av antropometri, där mätningar av kranier spelade en särskilt stor roll. Från och med första världskriget, men särskilt efter det andra, ersattes de antropometriska undersökningarna gradvis av blodgruppsanalyser, eftersom blodgrupper till skillnad från antropometriska värden är helt oberoende av miljöförändringar och därmed sågs som ett mer objektivt sätt att studera genetiskt släktskap (Bangham 2014). Från och med andra upplagan av *Ärftlighetsforskning*, som gavs ut 1960, inkorporerade Müntzing blodgruppsforskningens resultat. Det innebar bland annat att läsaren gavs möjlighet att studera en tabell över blodgruppsfördelningen hos olika "rasgrupper", som "holländare", "araber", "ungerska zigenare" och "negrer" från Kongo (Müntzing 1960, s. 295). Just 1960 års upplaga kom för övrigt även att spela en viss roll i den adoptionsdebatt som utspelade sig under 1960-talet när barnläkaren Torsten Thysell refererade till Müntzings bok och till dennes påstående att "korsning mellan två raser, som befinner sig på olika kulturnivå, ej ter sig önskvärd ur den mera högtstående rasens synpunkt" när Thysell argumenterade mot de begynnande utlandsadoptionerna (Hübinette 2021a).

Müntzing laborerade också en del med lärobokens raskategoriseringar. Den plansch som delade in Europas befolkning i nordiska, "lapska" (från 1977 "samiska"), alpina, dinariska och mediterrana "rastyper" fanns med i samtliga upplagor. 1977 införde han även en grövre indelning på global nivå, och delade in mänskligheten i de tre "europida/kaukasiska", "mongolida" och "negroida" huvudraserna (Müntzing 1977, s. 467–469). Det var en uppdelning som ursprungligen lanserats redan under 1700-talet och som fått något av en renässans under decennierna efter andra världskriget, då internationella rasforskare försökte fjärma sig från mellankrigstidens ytterst detaljerade rasindelningar men fortfarande ville behålla rasbegreppet som övergripande kategoriseringsverktyg (Baum 2006, s. 181–189).

Müntzing strök också vissa kunskapsanspråk. Det gäller framför allt påståenden som betonade rasers olikhet och ojämlikhet, och intressant nog togs de bort först i de upplagor som gavs ut under 1970-talet. Från och med 1971 mildrades formuleringarna om rasblandningens risker och påståendet att rasblandning kunde vara negativt för raser som befann sig på olika

kulturnivå ströks. Effekten av strykningen minskades dock av att Müntzing samtidigt införde instuderingsuppgifter till varje kapitel, där en av uppgifterna löd: "Ange för- och nackdelar med raskorsning hos människan" (Müntzing 1971, s. 466, 494). Frågans formulering förutsatte ju att sådana korsningar faktiskt kunde vara problematiska.

De största förändringarna gjordes i 1977 års upplaga. Dittills hade varje upplaga slagit fast att det med största sannolikhet fanns mentala rasskillnader, inte nödvändigtvis på så sätt att de gällde för varje individ men definitivt på statistisk nivå. 1977, men först då, utelämnades varje kunskapsanspråk om mentala rasskillnaders existens, dock utan att de heller förnekades. Frågan nämndes helt enkelt inte längre. Samtidigt upphörde Müntzing att beteckna judar som en särskild ras, och valde att i stället beteckna dem som en "befolkningsgrupp" (Müntzing 1977, s. 467).

Den senare ändringen av de offentligt framförda kunskapsanspråken avspeglade inte nödvändigtvis Müntzings rent privata uppfattning. Så sent som 1970 uttalade Müntzing sig om judar i sin brevkorrespondens på ett sätt som visar att han såg gruppen som en ras med vissa utmärkande mentala egenskaper. Det han skrev föranleddes av ett brev där en läsare gett honom beröm just för att *Ärftlighetsforskning* slog fast att judarna var en ras. Müntzing svarade:

Beträffande den judiska rasens begåvning instämmer jag helt med vad Du säger. Om man ser på nobelpristagarna genom tiderna är ju judarna där oerhört starkt representerade, och även bland musikerna är ju förhållandet likartat. Utan tvivel är den rasen i genomsnitt mycket begåvad – möjligen beroende på den hårda selektion och den förföljelse som den under så långa tider varit utsatt för. Åtminstone gäller väl detta deras förmåga att klara sig ekonomiskt så väl och att hålla sig flytande i besvärliga situationer (Brev från Müntzing till [anonym] 26/11 1970, mappen "Avgående post 1968–1973", *Arne Müntzings arkiv*, Lunds universitetsbibliotek).

Var detta ett antisemitiskt kunskapsanspråk? Svensk historieforskning har ofta utgått från Helen Feins definition av antisemitism som en bestående latent struktur av fientliga uppfattningar om och mot judar, som omfattar både lagstiftning, handlingar och diskurser (Fein 1987, s. 67). Müntzings kunskapsanspråk innehåller ingenting fientligt, snarare uttrycker han beundran. Samtidigt använder han sig av stereotyper som är väl kända från antisemitismens historia, som att judar skulle vara ovanligt förslagna i affärer. Kanske kan påståendet beskrivas som *allosemitiskt*. Allosemitism

syftar då på föreställningar som "används utan en explicit judefientlig attityd, men som ett sätt att markera 'judens' annorlunda-het visavi en nationell eller rasbaserad kategori" (Rosengren 2007, s. 61).

Kunskapsanspråket befinner sig hur som helst i ett slags gråzon. Samtidigt som det finns all anledning att tro att Müntzing hade vänt sig emot varje beskrivning av påståendet som antisemitiskt, bidrog formuleringarna till att upprätthålla en idéstruktur som den moderna antisemitismen och dess idéer om judar som essentiellt annorlunda vilat på. Före och under andra världskriget förstods antisemitism i första hand som ett propagerande för diskriminerande åtgärder riktade mot judar (Bachner 2009, s. 302), och sådant vände sig Müntzing bestämt emot. Men även här hade tiden förändrats. Allt tyder på att Müntzing hade samma uppfattning om judar under 1970-talet som han haft under 1940-talet. Även om det är svårt att dra slutsatser ur tystnad har vi goda skäl att tänka oss att kunskapsanspråken om judars påstådda rasegenskaper utelämnades i 1977 års upplaga inte för att författaren ansåg att de var fel, utan för att samhället förändrats så mycket att antingen Müntzing eller förlaget LT, som gav ut läroboken, bedömde att kunskapsanspråken skulle riskera att stöta på motstånd.

Populärvetenskapliga kunskapsanspråk

Kunskapsanspråken i *Ärftlighetsforskning* var främst tänkta att spridas till studenter i ämnen som genetik och medicin. I slutet av sin karriär försökte Müntzing sprida sina kunskapsanspråk om människan också i vidare cirklar. Han inledde en ganska omfattande populärvetenskaplig verksamhet, där han tog sig an en rad aspekter av mänskligt liv. Hans generella kunskapsanspråk kan beskrivas som i bredaste mening biologistiska, och han vände sig emot de sociologiska och miljöbetonade perspektiv som dominerat samhällsdebatten sedan 1960-talet. I skriften *Livets ström* från 1969 beskrev han det genetiska arvet som ett "ständigt ljudande ackord" som miljön endast kunde variera, och han varnade för vad han uppfattade som en övertro på samhällets förmåga att förändra människors beteende och egenskaper (Müntzing 1969, s. 5).

Under 1970-talet kom han också att använda sitt populärvetenskapliga engagemang för att sprida kunskapsanspråk om människoraser, dels genom en serie radioföredrag med titeln "Varför är människor så olika?" våren 1973,

dels genom boken *Varför är vi olika?* som gavs ut 1976. Vid denna tid präglades Müntzings verksamhet av en viss motsägelsefullhet. Samtidigt som kunskapsanspråken i *Ärftlighetsforskning* gradvis blev mer försiktiga blev de kunskapsanspråk han förde fram i sin populärvetenskapliga gärning nämligen mer långtgående. De nådde också med stor sannolikhet en större publik, vilket väcker frågan om vad som hände när de togs emot i offentligheten. Fick de sympatier? Väckte de motstånd?

De radioföredrag han höll 1973 handlade inte endast om rasfrågor utan även om andra genetiska ämnen. Av allt att döma var det endast ett av dessa som ledde till en mer omfattande samhällsdebatt. Müntzing hävdade nämligen i ett av föredragen att mäns och kvinnors traditionella roller i hemmet och på arbetsmarknaden i allt väsentligt bestämdes av arvsanlag, och att det därför var lönlöst eller till och med skadligt att försöka ändra på könsrollerna genom jämställdhetsreformer. Det ledde till stormiga reaktioner, där Müntzing fick försvara sina idéer i TV-programmet *Kvällsöppet* (Göteborgs-Posten 4/12 1973), men också ta emot vad som närmast kan beskrivas som antifeministiska beundrabrev med stöd för att han vågat uttrycka inopportuna åsikter (se flera brev till Müntzing i mapparna "Brev 1922–1984" och "Manligt – kvinnligt m.m.", *Arne Müntzings arkiv*, Lunds universitetsbibliotek). 1970-talet var en tid då de svenska genusrelationerna debatterades intensivt, och uppenbarligen var det Müntzings konservativt laddade kunskapsanspråk i den pågående jämställdhetsdebatten som väckte störst uppmärksamhet. Vid samma tid hade det alltmer utvecklats något av en konsensus om att rasföreställningar hörde till ett passerat, äldre stadium i Sveriges historia (Brännström 2016, s. 28, 40–41; Hübinette 2021b). Detta kan ha lett till att kunskapsanspråken om människoraser helt enkelt inte lyftes upp till diskussion.

Kanske hade det blivit mer uppståndelse om Müntzing sagt det han ursprungligen avsett att säga. Hans manuskript till radioföredraget om rasfrågor finns bevarat i två exemplar. I den renskrivna slutversionen finns kunskapsanspråk som känns igen från nästan hela Müntzings författarskap om ämnet: raser finns, rasblandning är inte skadligt per definition men kan i vissa fall ge upphov till problematiska arvsanlag, och det finns inget vetenskapligt underlag för diskriminerande lagstiftning. Men i det första utkastet finns det dessutom ett avsnitt om mentala rasskillnader, där det påstås att rasers psykiska egenskaper förmodligen skiljer sig åt och att det är

"mycket troligt" att olikheter i "kulturutvecklingen" mellan olika folk beror på "inre rasskillnader" (Föredragsmanuskript 1973, mappen "Manligt – kvinnligt m.m.", *Arne Müntzings arkiv*, Lunds universitetsbibliotek). Varför avsnittet utelämnats i det färdiga manuskriptet går inte säkert att säga, men kanske hade inte kunskapsanspråken kunnat spridas lika friktionsfritt om dessa formuleringar funnits med bland det som Müntzing till slut verkligen sade i radio.

Varför är vi olika?

Frågan om mentala rasskillnader blev i själva verket viktig för Müntzing under 1970-talet (även om de tonades ner i läroboken *Ärftlighetsforskning*), och han verkar ha sett det som sin roll att motarbeta den allt starkare uppfattningen att skillnader i intelligensmätningar huvudsakligen kunde förklaras genom sociala och utbildningsmässiga ojämlikheter. Det var han inte helt ensam om. Från och med 1970-talets början går det att urskilja en konservativ, vetenskaplig motreaktion mot sociologiska och miljöfokuserade tolkningar av människans mentala egenskaper. Ett exempel är de artiklar som publicerades av den amerikanske psykologen Arthur Jensen från 1969 och framåt, där han hävdade att det faktum att svarta amerikaners resultat i IQ-test statistiskt sett var lägre än vita amerikaners berodde på mentala rasskillnader som inte skulle gå att förändra. Jensen hävdade att hans kunskapsanspråk var objektiva och opartiska, vilket knappast var en riktig bild. I själva verket plockades han snabbt upp och understöddes ekonomiskt av den högerextrema organisationen The Pioneer Fund, som motarbetade medborgarrättsrörelsens krav på avsegregering och lika rättigheter genom att finansiera forskning som avsåg att påvisa intelligensskillnader mellan vita och svarta (Baker 1998, s. 213–215; Tucker 2002, s. 148–155).

Müntzing visade tidigt intresse för Jensens verksamhet. I slutet av 1973 och början av året därpå började han omvandla radioföredragen till en bredare populärvetenskaplig bok, särskilt avsedd för "allmänheten och inte minst för lärarfolket", som han uttryckte det i ett brev (Brev från Müntzing till [anonym] 21/1 1974, mappen "Brev 1922–1984", *Arne Müntzings arkiv*, Lunds universitetsbibliotek). I samband med bokplanerna skrev han att han planerade att "noga beakta" Jensens "grundliga och högst intressanta publikationer" (Brev från Müntzing till [anonym] 27/11 1973, mappen

"Avgående post 1968–1973", *Arne Müntzings arkiv*, Lunds universitetsbibliotek). Jensens kunskapsanspråk blev, bör det understrykas, grundligt kritiserade av den stora majoriteten av det amerikanska psykologsamfundet när de fördes fram. De misslyckades alltså med att uppnå samhällelig kunskaps-cirkulation. Cirkulerade gjorde de ändå, men i mindre grupper av forskare som ville försvara uppfattningen att raser hade skilda mentala egenskaper och som på olika sätt försökte motarbeta den svarta medborgarrättsrörelsen.

Müntzing sällade sig nu till dessa grupper, som visserligen var i minoritet men som uppenbarligen hade möjligheter att publicera sig också under det radikala 1970-talet. I Müntzings fall skedde det genom hans sista större populärvetenskapliga verk, då boken *Varför är vi olika?* gavs ut på Natur och kulturs förlag 1976. Boken, som alltså byggde på radioföredragen, tog upp flera ämnen och hade ett brett anslag. Bland annat gavs stort utrymme till frågan om genetiska skillnader mellan män och kvinnor.

Müntzings bok *Varför är vi olika?* 1976.
Lunds universitetsbibliotek.

Müntzing diskuterade också människoraser i ett kapitel som till övervägande del utgjordes av en förkortad version av texten i *Ärftlighetsforskning*. Men till skillnad från i den sista upplagan av läroboken, som skulle komma ut året därpå, fanns här också ett relativt långt parti om mentala rasegenskaper som bidrog till att sprida just de kunskapsanspråk som Arthur Jensen producerat. Visserligen medgav Müntzing att viss kritik kunde riktas mot Jensens metoder, och att Jensens resultat i någon mån kanske påverkats av det faktum att de skolor som svarta amerikaner gick i var av sämre kvalitet än vita amerikaners. Men i grund och botten förmedlade han Jensens kunskapsanspråk okritiskt, och ansåg sig inte finna några skäl att opponera sig mot den grundläggande slutsatsen att det fanns intelligensvariationer mellan olika raser (Müntzing 1976, s. 99–103).

Visserligen tog Müntzing avstånd från diskriminerande lagstiftning och han betonade att både nazismens judeförföljelser och den samtida apartheidpolitiken i Sydafrika var "stötande" (Müntzing 1976, s. 96, 104). Likväl hade han nu, i en populärvetenskaplig bok riktad till en bred allmänhet, fört fram kunskapsanspråk som gjorde gällande att svarta människor i genomsnitt var mindre intelligenta än vita. Det var kunskapsanspråk som borde ha haft förutsättningar att utsättas för häftig kritik i ett Sverige som vid denna tid alltmer betraktade sig som en humanitär stormakt och allierad med tredje världen, och där idéer om rashierarkier ansågs höra till det förflutna.

Därför är det intressant att notera att bokens kunskapsanspråk om raser, att döma av de nio dagstidningar där boken recenserades, verkar ha tagits emot ganska friktionsfritt. Inte på så sätt att påståendena fick uttryckligt stöd när boken recenserades och diskuterades i offentligheten, även om det förekom i ett mindre antal fall. Naturforskaren Bengt Hubendick, annars en viktig aktör i det tidiga 1970-talets miljörörelse (Larsson Heidenblad 2021, s. 37, 178), försvarade till exempel användningen av rasbegreppet i sin diskussion av Müntzings bok i *Göteborgs-Posten*. Visserligen hade nazismen grovt missbrukat rasbegreppet, men det gjorde inte att begreppet saknade relevans i strikt vetenskapliga sammanhang om man bara lyckades "skilja ut biologiska fakta från propaganda och tro", något som Hubendick menade att Müntzing lyckats med (*Göteborgs-Posten* 2/11 1976). Psykologen och etologen Olof Rydén var inne på samma tankegång i *Sydsvenska Dagbladet*. Det var uppenbart, menade Rydén, att det fanns skillnader mellan grupper som "raser, nationaliteter, män och kvinnor", även om han ansåg att Müntzing inte

riktigt uppmärksammade komplexiteten i sambanden mellan genetiskt arv, social miljö och människans psyke (Sydsvenska Dagbladet 20/2 1977).

Inte heller på så sätt att boken som helhet undgick kritik, för det gjorde den sannerligen inte. Men det var inte Müntzings påståenden om människoraser som väckte störst uppmärksamhet. Liksom efter radioföredragen 1973 var det i stället frågan om relationerna mellan kvinnor och män som ledde till strid. I *Svenska Dagbladet* gav boken upphov till en debatt med högt tonläge, där vissa debattörer gjorde sitt bästa för att smula sönder Müntzings påståenden om mäns och kvinnors olika roller medan andra menade att Müntzing i huvudsak hade rätt. Debatten initierades genom en synnerligen besk recension av den folkpartistiska riksdagsledamoten Kerstin Anér (Svenska Dagbladet 8/10 1976) och pågick under flera veckor. Men inte en enda gång lyfte någon av debattörerna i tidningen upp kunskapsanspråken om människoraser till diskussion. Anér understöddes av flera andra debattörer i andra tidningar. I *Nerikes Allehanda* anklagades Müntzing för att ha publicerat "en hel provkarta på reaktionära synpunkter" i jämställdhetsfrågan, och i *Sydsvenska Dagbladet* utsattes Müntzing för en ytterst kritisk sågning av sina resonemang om mäns och kvinnors roller av Karin Ahrlund, även hon riksdagsledamot för Folkpartiet och före detta ordförande i Fredrika Bremer-förbundet (Nerikes Allehanda 22/10 1976; Sydsvenska Dagbladet 20/2 1977).

Endast vid ett enda tillfälle sköt en kritisk recensent in sig just på bokens kunskapsanspråk om människoraser, men då skedde det också med besked. I *Örebro-Kuriren* menade psykologen Michael Wächter, som själv kommit till Sverige som judisk flykting vid tiden för andra världskriget, att Müntzing gått långt utanför sitt egentliga kompetensområde när han uttalade sig om intelligensskillnader och intelligensmätningar (om Wächter, se Thor 2005, s. 212, 318–327). Särskilt hårt kritiserade han Müntzings val att basera sina påståenden så tungt på Arthur Jensens kritiserade forskning. Här menade Wächter att Müntzing i själva verket sysslade med att "bjuda ut nattståndna värderingar i den mera klädsamma dräkten av vetenskapliga sanningar", och han avslutade sin recension med att uttryckligen varna läsarna för boken (Örebro-Kuriren 23/11 1976).

Kunskapsanspråk av det slag som fördes fram i *Varför är vi olika?* kunde alltså möta motstånd när de diskuterades i pressoffentligheten vid 1970-talets mitt.

Men det enda tydliga exemplet är Wächters recension i den inte särskilt spridda *Örebro-Kuriren*. De mediala reaktionerna på boken tyder på att det var jämställdhetsfrågan snarare än frågan om raser som verkligen var det stora offentliga debattämnet i 1970-talets Sverige. Det var Müntzings kunskapsanspråk om könsskillnader som resulterade i en samhällelig (men omstridd) kunskaps-cirkulation medan kunskapsanspråken om ras uppmärksammades i mindre grad – och när de uppmärksammades kunde de få stöd såväl som mothugg.

Kunskapsanspråk i ett förändrat samhälle

Föreställningar om människoraser skapas inte av en enda aktör eller institution eller i ett enda sammanhang. De är snarare samproducerade (Jasanoff 2004, s. 38–41) i komplexa processer där exempelvis politiker, forskare och populärkulturella aktörer deltar. Genetikern Arne Müntzing deltog i denna samproduktion under mer än tre decennier. Han gjorde det genom kunskapsanspråk som han förde fram dels i sin inflytelserika universitetslärobok *Ärftlighetslära* och dess många upplagor, dels i radioföredrag och i sitt populärvetenskapliga författarskap.

De tre decennierna var en period som innebar kraftiga samhällsförändringar. 1942, då Müntzing publicerade sitt kapitel i antologin *Tidsspegel*, dominerade Hitlers nazityska arméer kontinenten, och nazisterna var i full färd med att "rensa" Europa från sådana befolkningsgrupper som i deras ögon utgjorde mindervärdiga människoraser. År 1977, då den sista upplagan av *Ärftlighetsforskning* gavs ut, var nazismen så gott som tillintetgjord, den amerikanska medborgarrättsrörelsen hade vunnit viktiga segrar i striden mot segregeringen i USA:s sydstater, motståndet mot sydafrikansk apartheid var starkt och en ny ungdomsgeneration var aktiv i antiimperialistiska organisationer som gav stöd åt befrielserörelser i de världsdelar som västvärlden helt nyligen koloniserat – bland annat med argument om den vita eller "nordiska" rasens överlägsenhet. I slutet av 1970-talet var uppfattningen om att raser kunde placeras på en hierarkisk värdeskala kort och gott betydligt mer marginaliserad än i början av 1940-talet.

Tiden hade med andra ord förändrats, men det hade inte Arne Müntzings kunskapsanspråk om människoraser. Så sent som under andra halvan av 1970-talet var de texter Müntzing publicerade om ämnet i huvudsak baserade

på det kapitel han skrivit till *Tidsspegel* 1942. Hans kunskapsanspråk byggde under hela denna omvälvande period på ungefär samma grundläggande beståndsdelar. Rasbegreppet var vetenskapligt relevant, till och med nödvändigt. Mänskligheten kunde delas in i mer eller mindre detaljerade rasgrupper: på global nivå "kaukasiska", "mongolida" och "negroida", på europeisk nivå till exempel i "nordiska" och "alpina" rastyper. När människor med olika rastillhörighet skaffade barn med varandra kunde det i vissa fall leda till positiva arvsanlag, i andra fall till mer problematiska, beroende på vilka raser som korsades. Rasegenskaper var dels av fysiskt slag och möjliga att studera genom antropometri och blodgruppsanalys. Dels var de mentala, och trots att de var svåra att mäta förekom med största sannolikhet statistiska intelligensvariationer mellan raser.

I huvudsak var alltså Müntzings kunskapsanspråk stabila från 1940-talets början till 1970-talets andra hälft, medan den kontext där de fördes fram förändrades. 1942 hade Müntzings påståenden om människoraser inneburit ett tydligt, för att inte säga modigt, antinazistiskt ställningstagande. De kan till och med i sin specifika historiska kontext betecknas som ett antirasistiskt ställningstagande, eftersom han underströk att det inte fanns några biologiska eller vetenskapliga argument som motiverade rasförföljelser och rasdiskriminering. Under 1970-talet spred Müntzing i praktiken samma kunskapsanspråk. Men nu gjorde han det på ett sätt som innebar stöd åt en konservativ, biologistisk människosyn och som placerade honom i samma läger, eller åtminstone i utkanten av samma läger, som de amerikanska forskare som med Arthur Jensen som viktigaste namn motarbetade sociala utjämningsreformer och insatser avsedda att stärka minoriteters utbildningsmöjligheter.

Kunskapsanspråk som på 1940-talet möjliggjort ett progressivt och radikalt ställningstagande hade alltså tre decennier senare förvandlats till något som möjliggjorde konservativa, reaktionära eller till och med rasistiska positioner. Den utvecklingen fortsatte för övrigt efter Müntzings död, vilket han själv naturligtvis inte bär ansvar för. Sverigedemokraterna, ett parti med rötter i just den svenska nazism som Müntzing starkt tog avstånd från, sålde nämligen *Varför är vi olika?* till sina medlemmar i slutet av 1980-talet (Sverigedemokraternas medlemsbulletin januari 1989).

Min poäng är att inget av detta berodde på att kunskapsanspråken i sig hade förändrats, för det hade de knappt gjort. Det var tiden och det omgivande samhället som hade förändrats. Just därför är det så intressant att de kunskapsanspråk om människoraser som Müntzing förde fram verkar ha rönt så lite motstånd i offentligheten. Läroboken *Ärftlighetsforskning* från 1953 togs emot närmast lyriskt av recensenterna, utan att kunskapsanspråken om människoraser togs upp till egentlig diskussion. Kunskapsanspråken uppmärksammades något mer vid utgivningen av *Varför är vi olika?* 1976, och möttes då av både medhåll och kritik. Men det som framför allt debatterades då var Müntzings påståenden om män och kvinnor och inte det han skrev om rasfrågor.

Kanske var det så att Müntzings påståenden om män och kvinnor helt enkelt passade bättre in i en debatt om jämställdhet och könsroller som redan pågick, medan det saknades en intensiv diskussion om rasbegreppet i 1970-talets Sverige. Samtidigt verkar situationen under decenniet vara svår att dra entydiga slutsatser om, om vi lyfter blicken från fallet Arne Müntzing. 1971 gav läkaren Folke Henschen ut boken *Människans utveckling i ljuset av hereditet och tradition, selektion och miljö*, där även han förde fram kunskapsanspråk om människorasers existens och olikheter. Den boken vägrade alla stora förlag att ge ut och den togs emot kritiskt (Björkman 2016). Müntzing förde vid samma tid fram liknande om än inte identiska kunskapsanspråk i sina läroböcker, radioföredrag och populärvetenskapliga skrifter. Här behövs det helt enkelt mer forskning innan vi kan teckna en heltäckande bild av hur offentligt framförda kunskapsanspråk om människoraser hanterades i efterkrigstidens Sverige.

Att kunskapsanspråk om människoraser vid denna tid kunde föras fram utan att räknas som vare sig ovetenskapliga, rasistiska eller illegitima i sig visar min undersökning dock tydligt. Müntzing var i det sammanhanget inte heller unik. Liknande kunskapsanspråk fanns företrädde i svenska skolläroböcker om geografi och omvärldskunskap under 1950-talet och i viss mån även under 1960-talet (Ajagán-Lester 2000, s. 152–153, 177, 197–200, 207, 214; Olsson 1986, s. 114–120), liksom i arkeologiska utställningar på historiska museer (Svanberg 2012, s. 99–100). Det som gör Müntzing speciell var att han fortsatte sprida sina kunskapsanspråk i så stabil form ända fram till och med 1970-talets slut. De vetenskapliga kunskapsanspråk om människoraser han

då förde fram fick en helt annan politisk betydelse än vad de haft under andra världskriget, trots att deras innehåll egentligen inte hade förändrats.

Referenser

Arkivmaterial

Lunds universitetsbibliotek

Arne Müntzings arkiv

Mappen "Brev 1922–1984"

Mappen "Avgående post 1968–1973"

Mappen "Manligt – kvinnligt m.m."

Tidningar och tidskrifter

Göteborgs-Posten

Kvällsposten

Morgon-Tidningen

Nerikes Allehanda

Svenska Dagbladet

Sverigedemokraternas medlemsbulletin

Sydsvenska Dagbladet

Vestmanlands Läns Tidning

Örebro-Kuriren

Tryckta källor

Müntzing, A. (1942). Ras och rasblandning. I *Tidsspegel. Aktuella uppsatser om vetenskap och samhälle av tio Lunda-professorer*. Stockholm:

Bonniers, ss. 144–161.

Müntzing, A. (1953). *Ärftlighetsforskning. En översikt av metoder och huvudresultat*. Stockholm: LT:s förlag.

Müntzing, A. (1960). *Ärftlighetsforskning. En översikt av metoder och huvudresultat*. Andra omarbetade upplagan. Stockholm: LT:s förlag.

Müntzing, A. (1964). *Ärftlighetsforskning. En översikt av metoder och huvudresultat*. Tredje omarbetade upplagan. Stockholm: LT:s förlag.

Müntzing, A. (1969). *Livets ström. Om livets uppkomst och människans biologiska arv*. Stockholm: LT:s förlag.

- Müntzing, A. (1971). *Ärftlighetsforskning. En översikt av metoder och huvudresultat*. Fjärde omarbetade upplagan. Stockholm: LT:s förlag.
- Müntzing, A. (1976). *Varför är vi olika? Kvinna och man, svart och vit, kropp och själ*. Stockholm: Natur & kultur.
- Müntzing, A. (1977). *Ärftlighetsforskning. En översikt av metoder och huvudresultat*. Femte omarbetade upplagan. Stockholm: LT:s förlag.

Litteratur

- Ajagán-Lester, L. (2000). "De andra." *Afrikaner i svenska pedagogiska texter 1768–1965*. Lärarhögskolan i Stockholm: Institutionen för undervisningsprocesser, kommunikation och lärande.
- Bachner, H. (2009). "Judefrågan". *Debatt om antisemitism i 1930-talets Sverige*. Stockholm: Atlantis.
- Baker, L. D. (1998). *From savage to Negro: Anthropology and the construction of race, 1896–1954*. Berkeley: University of California Press.
- Bangham, J. (2014). Blood groups and human groups: Collecting and calibrating genetic data after World War Two. *Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences*, 47(3A), 74–86.
- Baum, B. (2006). *The rise and fall of the Caucasian race: A political history of racial identity*. New York: New York University Press.
- Björkman, M. (2016). "Ras, vetenskap och objektivitet. Några lojaliteter hos Folke Henschen". I Björkman, M., Lundell, P. & Widmalm, S. (red.) *De intellektuellas förräderi? Intellectuellt utbyte mellan Sverige och Tredje riket*. Lund: Arkiv, ss. 161–182.
- Björkman, M. (2019). Rasforskaren som fortsatte. Bertil Lundmans rasideologi i efterkrigstidens Sverige och USA. I Eklöf, M. (red.) *Medicinska moraler och skandaler. Vetenskapens (etiska) gränser*. Stockholm: Carlssons, ss. 88–113.
- Broberg, G. (1995). *Statlig rasforskning: En historik över rasbiologiska institutet*. Stockholm: Natur & kultur.
- Brännström, L. (2016). "Ras" i efterkrigstidens Sverige. Ett bidrag till en mothistoria". I Lorenzoni, P. & Manns, U. (red.), *Historiens hemvist II. Etik, politik och historikernas ansvar*. Göteborg: Makadam, ss. 27–56.
- Burke, P. (2016). *What is the history of knowledge?* Cambridge: Polity Press.
- Daston, L. (2017). The history of science and the history of knowledge". *KNOW: A Journal on the Formation of Knowledge*, 1(1), 131–154.

- Fein, H. (1987). Dimensions of antisemitism: Attitudes, collective accusations, and actions. I Fein, H. (red.), *The persisting question. Sociological perspectives and social contexts of modern antisemitism*. Berlin: De Gruyter, ss. 67–85.
- Hagerman, M. (2015). *Käraste Herman. Rasbiologen Herman Lundborgs gåta*. Stockholm: Norstedts.
- Hazard Jr, A. Q. (2012). *Postwar anti-racism: The United States, UNESCO, and "race", 1945–1968*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hübinette, T. (2021ba). *Adopterad: En bok om Sveriges sista rasdebatt*. Stockholm: Verbal
- Hübinette, T. (2021b). *Svensk rasism under efterkrigstiden: Rasdiskussioner och rasfrågor i Sverige 1946–1977*. Stockholm: Carlssons.
- Jackson, J. P. & Weidman, N. M. (2006). *Race, racism and science. Social impact and interaction*. New Brunswick: Rutgers University Press
- Jasanoff, S. (2004). Ordering knowledge, ordering society. I Jasanoff, S. (red.) *States of knowledge. The co-production of science and social order*. London: Routledge, ss. 13–45.
- Jordheim, H. (2018). The printed work as a site of knowledge circulation. Dialogues, systems, and the question of Genre. I Östling, J., Sandmo, S., Larsson Heidenblad, D., Nilsson Hammar, A. & Nordberg, K. H. (red.) *Circulation of knowledge. Explorations in the history of knowledge*. Lund: Nordic Academic Press, ss. 232–253.
- Kjellman, U. (2013). A whiter shade of pale: Visuality and race in the work of the Swedish State Institute for Race Biology. *Scandinavian Journal of History*, 38(2), 180–201.
- Kjellman, U. (2014). How to picture race? The use of photography in the scientific practice of the Swedish State Institute for Race Biology. *Scandinavian Journal of History*, 39(5), 580–611.
- Larsson Heidenblad, D. (2018). From content to circulation. Influential books and the history of knowledge. I Östling, J., Sandmo, S., Larsson Heidenblad, D., Nilsson Hammar, A. & Nordberg, K. H. (red.) *Circulation of knowledge. Explorations in the history of knowledge*. Lund: Nordic Academic Press, ss. 71–81.
- Larsson Heidenblad, D. (2021). *Den gröna vändningen. En ny kunskapshistoria om miljöfrågornas genombrott under efterkrigstiden*. Lund: Nordic Academic Press.
- Ljungström, O. (2004). *Oscariansk antropologi. Etnografi, förhistoria och rasforskning under sent 1800-tal*. Hedemora: Gidlunds.

- Manias, C. (2013). *Race, science, and the nation: Reconstructing the ancient past in Britain, France and Germany*. New York: Routledge.
- McMahon, R. (2016). *The races of Europe: Construction of national identities in the social sciences, 1839–1939*. London: Palgrave Macmillan.
- Morris-Reich, A. (2016). *Race and photography: Racial photography as scientific evidence, 1876–1980*. Chicago: University of Chicago Press.
- Olsson, L. (1986). *Kultursynen i svenska geografiläroböcker 1870–1985*. Lund: Liber.
- Oredsson, S. (1996). *Lunds universitet under andra världskriget. Motsättningar, debatter och hjälpinsatser*. Lund: Lunds universitetshistoriska sällskap.
- Rosengren, H. (2007). "Judarnas Wagner". *Moses Pergament och den kulturella identifikationens dilemma omkring 1920–1950*. Lund: Sekel.
- Schaffer, G. (2008). *Racial science and British society, 1930–62*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Secord, J. A. (2004). Knowledge in transit. *Isis*, 95(4), 654–672.
- Svanberg, F. (2012). Arkeologin och rasforskningen cirka 1860–1945. I Nicklasson, P. & Petersson, B. (red.) *Att återupptäcka det glömda. Aktuell forskning om forntidens förflutna i Norden*. Lunds universitet: Institutionen för arkeologi och antikens historia, ss. 83–108.
- Svenskt tidningsindex* (1953–54). Lund: Bibliotekstjänst.
- Svenska tidningsartiklar* (1976–77). Lund: Bibliotekstjänst.
- Thor, M. (2005). *Hechaluz, en rörelse i tid och rum. Tysk-judiska ungdomars exil i Sverige 1933–1945*. Växjö: Växjö University Press.
- Thörn, H. (2006). *Anti-apartheid and the emergence of a global civil society*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Tucker, W. H. (2002). *The funding of scientific racism. Wickliffe Draper and the Pioneer Fund*. Urbana: University of Illinois Press.
- Tunlid, A. (2004). *Ärftlighetsforskningens gränser. Individer och institutioner i framväxten av svensk genetik*. Lunds universitet: Avdelningen för idé och lärdoms historia.
- Uddenberg, N. (2019). *Skallmätaren. Gustaf Retzius – hyllad och hatad*. Lidingö: Fri tanke.
- Östling, J. & Larsson Heidenblad, D. (2017). Cirkulation: Ett kunskapshistoriskt nyckelbegrepp. *Historisk tidskrift*, 137(2), 269–284.
- Östling, J. (2020). En kunskapsarena och dess aktörer. Under strecket och kunskapscirkulation i 1960-talets offentlighet. *Historisk tidskrift*, 140(1), 95–124.